

Párizsban lenni azt jelenti: valaki vagy

Tíz deka párizsi

Párizs csak a párizsiaknak egy hely, az odautazóknak a hely szimbóluma. Párizs egy mitikus tér, bár nevét korántsem a mítoszok legendás alakjáról, hanem egy teljesen ismeretlen kelta törzsről a parisiikről kapta. Mindez nem ingatja meg azt az elképzelést, hogy Párizs a világ centruma, ahol megfoghatjuk isten lábát, vagy kezét, vagy legalább a ruhája szegélyét. Párizsba törekedni, a valahol elérésének akarását jelentette. Aki pedig valahol van, az nem lehet senki. Párizsban lenni azt jelenti: valaki vagy, megszüntet egy alapvető kérdést, ami örök kétségeket ébreszt bennünk, hogy kik vagyunk. Erre a kérdésre egyértelmű a válasz: azok, akik Párizsban vannak.

Párizs a modern művészet Mekkája, aki nem fordult meg ott akkor, amikor ott megfordulni kellett, az nem lett beengedve a művészet birodalmába. Évtizedeken keresztül állt a birodalom kapujában egy combosra gyúrt biztonsági őr, s csak annyit kérdezett, jártál? nem? s már repültél is. Nem csak a nyugatosokat, még Kassákot is odaette a fene, bár útiköltségre sem volt pénze, gyalog is képes volt odacaplatni, még József Attilát is, hogy Adyt, azon ugye nem csodálkozunk. Neki Bakony volt a Párizs, pontosabban ő Párizsban is épp azt csinálta, amit a Bakonyban csinált volna. Egy szobrásszal elvászorgott az legközelebbi kávéházig, ez történetesen a Saint-Michel boulevard-on volt, ott kellő mennyiséget fogyasztott, aztán hazacipelte magát a barátával (a szobrászoknak ez nem nagy teherterhelés, hisz állandóan köveket emelgetnek). Elértek a szállodai kapuig (ma emléktábla jelzi az eseményt), a szobrász felvonszolta a részeg embert a lépcsőn, bedugta egy szobába, ahol aludt valamennyit, aztán félkómában átkullogott Lédához és könyörgött neki, Léda naplója szerint térden csúszva, imára kulcsolt kézzel, hogy a következő napot, legalább a következőt finanszírozza még meg, s ha lehet, azért közben szeresse is. Mindenesetre nem véletlen, hogy a híres versben épp a Szent Mihály útján szökik be az ősz, hogy is tudott volna máshol beszökní, más utak nem voltak ismerősek a költő számára. S tudjuk, még egy lírai vers sem nélkülözheti a reális fogódzókat.

Mindenki odatörekedett, **a franciás műveltség** úgymond **alapvetés volt**. Németh László állítólag csak azért kiutazott, hogy egy francia könyvtárban elolvashassa az Eltűnt idő első három kötetét. Ejha, mondhatnánk, mert még ha nem is igaz, egy ilyen legenda megszületése már magáért beszél. Ma persze megelégszünk egy jó helyre odatett Je t'aime-mel. Mért is kéne több. Ebben az alapangolra építkező világban ez néha szinte sok is, s ha még egy merci-t is, egy ma chérie-t egy bagettet vagy croissant is kinyöguünk, s rákenünk az

egészre egy kis boursint, valójában egészen franciásnak tűnik a műveltségünk. Párizsra vetjük a szemünket, mint sokszáz év óta a magyarok, a forradalmakra, a 19. század íróira, az avantgárdra. De ma olyan ez a szemvetés, hogy pontosan tudjuk a hozzánk legközelebbi fontos esemény, mondjuk 68 is már közel ötven év távlatában van. Párizs nekünk a múlt. S ha a valahai írók lenyüggözöttségében élünk, Párizs nekünk valamifajta álomvilág, tele ködökkel, különleges alakokkal, **tele abszinttal, táncosnőkkel, orosz hercegekkel**, zavarodott szemű műveltségűekkel és otthonról menekülő milliomosgyerekekkel, és tele parttalanul áradó kreativitással. Párizs már soha nem tudhat eleven valósággá válni, mert a szimbolikus jelentősége agyonnyomja az életszerűségét.

Szemere azt írta, ez egy olyan hely, ahol megbecsülik az írókat. Menő dolog volt a 19. században francia írónak, költőnek lenni. A megbecsülésből végül sznobéria lett. Műviség és hamisság. Egy magyar, különösen egy budapesti magyar korántsem Trianon miatt idegenkedik a franciáktól, hogy összefogva a románokkal és a szlovákokkal, megróppantották a nemzeti tartásunkat. Nem, a magyar valójában azért idegenkedik, mert épp annyira gögös és sznob, mint a franciák. A hasonlóság irritálja, magára haragszik valójában, hogy a francia majmokat majmolja, hogy nem eredeti a pókhendisége. **Párizs nem csak a művészetben, a divatban, a parfümben, a forradalmakban és a szabados szerelemben volt mintaképző, hanem a sznobériában is.** A francia kultúra modernkori története Baudelaire-től Sartre-ig tele van hamis mitizálással. Párizs fénykorában minden azonnal mitikus lett. Arra törekedett, hogy azzá legyen. **Az Európa-mítosz vezérhajója volt** évszázadokon keresztül, aztán az új világ számára is mintaképző. Az amerikai álom szimbóluma New Yorkban, a Hudson öbölben egy francia szobor. A szabadság, egyenlőség, testvériség eszménye, ahogyan a felvilágosodás alapfogalmai, a modern világot megalapozó racionalitás, a modern törvénykezés, az egységes mértékek innen indultak diadalútjukra. De mára ez a város csak a valahai diadalok emléke. Egy mementó az emberiség új- és legújabbkori nagy álmainak.

Egymásra hajazó házak, egyszerre lett átépítve a város, ez **a nagy városrendezés**, az új sugárutak, a vízhálózat modernizálása is, mint annyi minden, Napóleonnak volt köszönhető. Kőszin, kovácsoltvas rácsok, erkélykorlátok, franciakilépők, egyforma ablakok, a felújítások mögött eltűnt a középkor. A rendezettség a legnagyobb fok. Nincsenek színek, mint a déli városokban, a szín komolytalan, ahogyan azt Winckelmann óta oly

sokan gondolják. A klasszikus a színtelen, ezért került le a festék a görög és koraközépkori szobrokról. Sétálsz az elegáns boltok között, latin negyed, ami korántsem a bohémságról, inkább a drágaságról ismerszik fel. Rácsodálkozol: **itt mindent lehet kapni**. Ha akarsz, veszel egy múmiát, ha akarsz, görög szobrot, ókeresztény sírkamrát, bármit, tulajdonképpen csak pénz kérdése. S ezeknek az embereknek, nézem az elegánsan öltözött franciákat, van erre pénze. Olyan ruha van rajtuk, amelyekbe nincs beleírva, hogy made in China, kis kiegészítők, sálacsákák, ékszerek. Adnak magukra, nem piperkőcök, csak franciák, vagy piperkőcök, de nekik jól áll. Amúgy nem kövérek, inkább jó alkatiúak, pedig a közhiedelemmel ellentétben egyáltalán nem zöldsálatát rágsálnak naphosszat, mint a házinyulak. A híres francia sajtok tulajdonképpen zsírbombák, ahogyan a kolbászok, húspástétomok és kacska- vagy épp libamájkrémek is. Valahogy mégis megőrzik a formájukat, talán a hiúság is fogyaszt, gondolom. Persze kövérnek lenni, ahogy nézem a lakáshirdetéseket, már lakhatásilag sem előnyös, alig látni ötven négyzetméter fölötti lakásokat, a húszon- négyzetméter a leggyakoribb. Emlékszem, mennyire sajnáltam Ciorant, hogy egy ilyen kicsi lakásban lakott épp ezen a környéken, holott nem, az itt egy igazi kincs.

A legkisebb lakás, amit hirdettek, 8,8 négyzetméter. Van benne minden, egészen közel az ágyhoz a zuhanyzó és a villanyrezsó. A régi hivatali épületek gigantikus, tolatkodó mérete mellett ijesztő a magánvilág szűkösége. Ebből ered persze a mániákus kávéház és parklátogatás. Nem kávét vesznek aranyáron, hanem teret. Vajon növeli-e ez az intimitást két ember között, vagy épp ellenkezőleg, nem is választ magának partnert, mert nincs hová tenni. Tényleg, vagy egyedül, vagy mindig dugni – nehéz a méretnak más feloldást adni.

Amúgy csak felvetődik, hogy akar-e az ember dugni Párizsban. Mert gondolja, vagy már csak a halivudi filmek szereplői gondolják, hogy dugni itt, a szerelem szimbolikus városában más, mint otthon. Esetleg azért más, mert a feleség itt mégis rászánja magát, hogy egy estén kapukat nyisson a férjének, pusztán hálából, mert egy valag pénzt költött erre az útra. De amúgy nem más, pont ugyanolyan, lehet az ágy kicsit szarabb, de ha otthon jó, itt is jó, ha otthon kimagasló, itt is kimagasló. Persze rossz, ha úgy van ott valaki valahol, hogy pont a legfontosabb dolgoknak híján van. Ha nem vagy szeretve, a tenger sem tenger, csak víz, Párizs sem Párizs, csak egy város. S hiába az olcsó bor a sarokról, az sem tudja oltani a másírányú szomját, s netán arra készlet, hogy horribilis összegért belemenjünk egy

HÁY János
Dzsigjerdilen. A szív gyönyörűsége
Pesti Szalon, 1996

Xanadu. Föld, víz, levegő
Palatinus, 1999

A Gézagyerek
Új Palatinus, 2005

A boggyógyümlök-kertész fia
Új Palatinus, 2005

Házasságon innen és túl
Új Palatinus, 2007

A gyerek
Új Palatinus, 2007

Meleg kilincs
Új Palatinus, 2008

Egymáshoz tartozók
Új Palatinus, 2009

Egy szerelmesvers története
Palatinus, 2010

Háyland
Palatinus, 2011

Mélygarázs
Európa Kiadó, 2013

Napra jutni
Európa, 2014

Hozott lélek
Európa, 2015

„Szilveszter” (beszélgetés Keresztury Tiborral)
„A diskurzus a mű és a világ között van (nem a mű és Derrida között)”
Magyar Lettre Internationale, 43

„Indian Time and my Father”
Magyar Lettre Internationale, 73

„Small step for a man, giant step for me. Amerikai útinapló”
Magyar Lettre Internationale, 82

„Európa über alles”
Magyar Lettre Internationale, 86

„A nyaralás fogságában”
Magyar Lettre Internationale, 88

„A szabadság teste. (Lengyelországról)”
Magyar Lettre Internationale, 91

„A múlt olyan, hogy nem lehet köpni rá”
„Nehéz nélkülem) elképzelni a világot (Petri Györgyről)”
Magyar Lettre Internationale, 92

„Orosz tél, magyar nyár, prágai tavasz”
Magyar Lettre Internationale, 94

„Várj reá, s ó megjön” – (Oroszországi útijegyzetek)
Magyar Lettre Internationale,

telefonszexbe franciául, amely nyelvet ugye nem beszéljük, de persze nyögni tudunk, s a vonal túloldalán sem egy perfekt francia van, vagy ugyancsak aranyáron egy hazánkban hagyott szeretővel.

A lány már Bécsben dobott, túl sok jóra nem lehet számítani Párizsban, dugásra végképp nem, merthogy különben oda törekedtünk. Életem első fontos útjának ez volt a célja, mert én is hittem abban, hogy van itt valami, ami különb annál, ahol élek, s ha ezt a valamit testközelbe hozom, megváltozom, bár keveset tudtam a franciákról, nem is érdekelték, csak azok a művészek és gondolkodók, akik itt koptatták a követ. Ugyanezt hitték azok az idegenek, akiket jobban ismertem, akiknek a nyelvét beszéltem, az oroszok. Sokáig nem is akartak a saját nyelvükön megszólalni, mert **úgy hitték, a francia nyelv megidézi a rideg orosz városokban a forгатagos Párizst.** Nem perfekt franciasággal a 19. században nem lehetett valaki orosz. Ők is hittek és én is hittem. Akkor még olyan voltam, mint azok a feketék, akiket a Csodatéví Medalion templomában láttam. Mélyen belefeledkeztek Mária csodatételeinek imáadásába. Náluk folytatódott az a mesék, amelyeket épp ebben a városban törtek izzé-porrá a felvilágosodás nagyjai. Az évezredes mesék eltörölő lettek az én mesém hősei, mert a belőlem kipusztított isten helyére ők költöztek.

Vonaton közeledtem. Mikor volt ez? Évtizedekben lehet csak mérni. Vagy talán egyszerűbb azt mondani, hogy **egy szabadságdeficit ország-ból jöttem egy szabad országba.** Már a francia határt értük el. Egyetemista ült velünk szemben. Egykorúak voltunk. Franciául beszélt, angolul alig. Jött a határőr. Szemmel vette le, hogy kiket kutasson át. Minket hagyott, mit is hozhattunk volna a vasfüggönyön túlról, egy tubus Piros aranyat vagy Technokol rapidot egy skálás zacskóval? Az egyetemista arab volt. Rövid utasítás franciául. A fiú nyitotta a táskáját, minden ruhadarabját átvizsgálták. Az alsógatyáit is. Koszosak voltak. Párizsban élt, hazafelé jött. Néha átpillantott rám, a lányokra, akikkel voltam, nem mert. Szégyellte magát. Nem volt nála kokain vagy marihuána. A fennmaradó három órában már nem szólt.

Ez a demokrácia, mondtam dühösen, ki voltam élvezve minden hatalommal szemben, ez egy ilyen rohadt korlátozott dolog. Üveget verhetsz le a polcra büntetlenül, de ha nem vagy spermatiszta, a csontjaidig átvizsgálják.

Nem akartak beszélni angolul. Ez tűnt fel a Gare de l'Esten, ahol ügyetlenül bókászunk, nem volt még gyakorlatunk nem csak az idegen városokban való tájékozódásban, hanem akkor még valójában semmiben. Ügyetlenek voltunk, **ügyetlenül nyúltunk a városokhoz, az ita-lokhoz, az ismeretlen ételekhez, a szerel-műnkhöz.** Persze nem tudtuk, hogy ügyetlenek vagyunk, nem láttuk magunkat kívülről, teljesen benne voltunk abban, amit élünk. Nem beszélnek. Nem is tudnak, mondta az egyik lány, akit már a harmadik francia utasított el. Ma sem. Vagy ma már tudnak, csak nem akarnak. A francia barátnőm mondja, az angol nem nyelv, csak egy kommunikációs kód, a Sorbonne-on végzett klaszika-filológiát, ja, és Versailles-ban született. Vices volt bejelentkezni vele egy szállodában. Nincs

mélysége, mondta, olyan, mintha elveszett volna a konnotációs tere. Hogy lehetne azt elveszteni, kérdezném, de inkább csak pironkodok, hogy én ennyire egy senki vagyok, hogy ennek a mélyebb akusztikai jelenléttel rendelkező nyelvnek nem vagyok a birtokában. A franciák nem győzik szapulni az angolokat, különösképpen az amerikaiakat, műveletlenek, rosszízűeknek tartják őket, mégis, ha egy módjuk van, ott tolakodnak a New Yorki múzeumokban, hogy végignézzék a valaha Párizsban készült, de amerikai milliomosok által a tengeren túlra juttatott remekműveket.

Szintelen város. Nagy nép, egyenlő, túlméretezett komor épületek, a hányingerig túldíszített belső térrel, hatalmi szimbólumok. A birodalmi fővárosoknak van valami közös jellegzetessége, valami unalmas egyformasága. Párizs **nem Budapesttel vagy Rómával rokon város, hanem Pétervárral, Béccsel és Berlinnel.** A kőszin az erő szimbóluma, nincs tere a játékosságnak, hisz az a gyengeséget, a kikezdetőséget jelentené. Erősök vagyunk és rendíthetetlenek, nem bohókásak, mint a katalánok, mire mentek azzal a sok színes házzal Barcelonában, ugye semmire, még saját országuk sincs, a festék meg csak kopik. De **ha be-lépsz egy híres múzeumba,** ömlik rád a falakról a szín. S persze nem csak a múlt szüleményei. Ez egy turisztikai célpont, ide évente harminc millióan zárandokolnak el, gondoskodni kell róla, hogy a már nem Párizsban született művészet is eljusson Párizsba, hogy én és a hozzám hasonló, akik húzogadják a szájukat a Louvre-ban, hogy de sok szar képet kell megnézni egy jóért, hogy az ilyeneket is ki tudja elégiteni Párizs. Így válik a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas évek New York-i avantgárdja turisztikai látványossággá. Így tapasztalja meg az ember, hogy sok olyan dolog, amelyért annakidején lelkesedett, s mélységesen originálisnak látott, tulajdonképpen közhely, vagy közhellyé lett, s csak a műkereskedelem tartja életben az értékét.

A folyamatosan gazdagodó közép- és alsóközépréteg igényeit ki kell elégiteni műkincsekkel. Persze zseniális alkotó alig van, csak aspiránsok, akik ha ügyesek, fel tudnak lépni a zsenialitás köntösében, és a vásárló hisz nekik, mert a galériás megerősíti, mert a Pompidou központban, vagy a Momában volt egy kiállítása. Szemfényvesztés az egész, virtuális értéktérítés. Az alkotó, akire ráveti magát a vásárlók csapata, gazdag lesz, a munkái egyre fontosabb vásárlók lakásában díszlegnek. Megy fel az ár, egyre sematikusabbá, önmaguk paródiájává lesznek az újabb művek. Amit a vezérigazgató vesz, azt meg akarják vásárolni a mérnökök és ágazatvezetők, ha nem elég a pénzük, akkor egy ahhoz hasonló, de olcsóbb alkotóra vetik rá magukat. Senkit nem érdekel, hogy valójában mit hoz be a mű a világból, **ezek nem műalkotások, hanem befektetési jegyek,** és igazuk lesz, mert Robert Indiana és Andy Warhol végletekig ismételt kliséi egyelőre jól kamatoznak. A pénz megvédi a művek értékét, mert önmagát akarja megvédeni. A pénz magáért dolgozik, hogy mindig a legnagyobb profitra tudjon szert tenni.

Amely művészek viszont rosszul játsszák a szerepet, és nem kerülnek be a galériák támogatott körbe, lehetnek bármennyire zseniálisak, vesztésre állnak. Sértettek és szegények lesznek, olyanok,

mint a romantikus regényekben a művészek, akikről az hírlik, hogy örülten beléjük szeretnek a nők, holott dehogy, ők is szarul érzik magukat, s a környezetük is szegyenkezik, ha akadt egy barátnő, már biztosan lelépett, egy sikerebb ficsúrral, nem tud elkábulni a halál utáni élettől, hogy majd egy mondat lesz a könyvben, XY, nem csak X, mert keresztneven fogják említeni, Marie vagy Juliette a művész szerelme és egyben modellje is volt ebben vagy abban az alkotói periódusban. Holott épp ezek között a kudarcosok között van az, aki a sérelmeit aktivitásra tudja váltani, **aki képes áttörni az aktuális művészeti paradigma kliséit.** Vagy nem, már képtelenség bármin is áttörni, hisz kibírhatatlanul halmozódik egymásra a hamisság, már nem lehet elválasztani a szart a májától, mert mája már nincs. Ebből a hamisanyagból épül vár körénk, s ebben a várban nem lehet téglá az, ami nem hamis. Gondoltam magamban, bandukolva egy kiállítóhelyről, s hogy persze ebben épp annyi az igazság, amennyi a hamisság, hogy rosszindulatú gondolatmenet, aminek a mezsgyéjén haladok, én magam vagyok megsértődve, s nem akarom tudomásul venni, hogy amióta művészet van, azóta ez zajlik, ez nem egy modern találmány, hiszen az arisztokrácia, a valahai vásárlók is tulajdonképpen ócskasággal halmozták tele a palotáikat, a rosszízűsüket ráömlesztették a világra, elég csak a **Louvre-ra** gondolni, mi volna más, mint egy **bevásárlóközpontnyi méretű közepszerűség.** S hogy ennél a polgárság mégiscsak gondosabb vásárló lett. Aztán arra gondolok, hogy a hamisság oly mértékben elért, hogy rögtön korrigálni akarom magam, nem merem felvállalni a rossz véleményt, mert nem akarok kikerülni abból a konszenzuális térből, ahol a többiek vannak, ahol ez a hamisművészet elfogadott érték, nem akarok egyedül maradni. Hazudok, már magamban is hazudok, csak hogy veletek lehessenek.

Mit jelent tíz, húsz, harminc év egy város életében, nézem az utcákat. Nem az épületek változnak, holott persze, nem az emberek változnak, holott persze, hogy változnak, legfőképpen a városról való gondolkodás változik meg, s ez hoz magával minden egyéb változást. Milyen más az a város, ahol az autók csak korlátozottan közlekedhetnek a belvárosban, s van ahol egyáltalán nem. A harminc évvel ezelőtti forгатag, hogy az úttestre lelépni nem volt megúszható karambol nélkül. Üvöltözve beszélünk egymással és fuldokoltunk a benzingőztől. **A város szimbólum-értékét most nem zavarja meg a modernitás zűrzavara, legfeljebb a turizmus,** mert ki tudna elképzelni egy valahai Montmartre-ot, ki tudná abba a legendás múltba beleképzelni magát hömpölygő turisták hordái közepette, tolakódó portréfestőktől körülveve.

A világot a sznobizmus igazgatja. Én is azért vagyok itt, és nem Minszkben, a belorusz fővárosban, ahol megnézhetném a sztálini realizmus számtalan remekét, s egyáltalán nem találkoznék japán turistákkal, csak belorusz emberekkel, netán bűnözőkkel, akik seperc alatt ellopnák a mobilomat, úgyhogy nem tudnék fotókat vinni mutatóba a gyerekeimnek. Nem, én Minszket, bármennyire is originális volna, messze elkerülöm, s azt csinálom, amit a többség. Rádásul kulturálisan

fertőzött vagyok, és követem a valahai múlt alakjait, **bemegyek abba a kávéháza (Café de Flore), ahol Sartre és Beauvoire ültek egy sarokasztalnál**, hogy jól átlátható legyen a terep. Ott ültek és osztályozták az embereket. Csak azok érezhették biztonságban magukat, akik mellé odakerült a piros pont. Kialakult egy rigorózus és félelmetes hierarchia, ami talán ilyen méreven soha nem volt a művészetben, pláne egy nagy nyelvtérületen nem, ahol lehetőség van több hatalmi centrum párhuzamos életben maradására. Csak az volt, aki bekerült a csapatba, a többi nem. A csapaton kívülieknek nem a kevéssé lét vagy a rosszlet járt, hanem a nemlét. Olyan alkotók rettegtek a kikerüléstől, mint Camus. Egyszerre szeretett volna lázadó és beilleszkedő is lenni. Félt a fetiszizált atyamestertől, holott a ... beszédmódja alapjaiban forgatja át a kor irodalmi nyelvezetét. A végén persze mégiscsak egy magamutató ficsúr lett, aki egyetemista lányok előtt illette magát, aztán szépen eldöntött mindent egy baleset. Vajon miért küldött őt nőnek is szerelmes üzenetet az indulás előtt. Hiába olvasok el egy kétkötetes életrajzot róla, erre a szerző nem keresi a választ, holott mi volna ennél érdekesebb.

A sarokasztalnál most is egy férfi és egy nő ül. Az örökösök. Művészházaspár. A férfi újságot olvas, a nő könyvet, aztán a nő leteszi a könyvet és ír, kis cetlikre, készül az új mű, a kávéházi közönség szemeláttára, végül a férfi is leteszi az újságot és ír, már két mű készül, csak így a szemünk előtt, ahogyan a látványpékség vagy a látványcukorkagyártó boltok, vagy amikor üzemplátogatásra vittek az iskolából. Beültek a mítoszba, de ők ezt nem érzik kínosnak. Gondosan vannak felöltözve, nagyon drága és művészöltözetnek látszó ruhákba. Komolyak, és a kávéház emberei is komolyan veszik őket. Mindennap idejönnek, kifigyeltem. Megvan az az idő, amikor az övék az asztal. Hisznek magukban, a szerepükben. Nem engedik be a reflexiót vagy az ironiát a köröttük lévő térbe, holott nevetségesegek, mert az egész csak ismétlés, még hozzá nem a felső tagozaton. Aztán arra gondolok, hogy megkérdeztem a pincért, melyik volt Sartre asztala, s ha nem lett volna foglalt, én is odaülök, még talán fényképet is csinállok magamról,

ahogyan ott pózolok. Kifizetem a kávé, hát ez nem egy kávéár volt, hanem egy belépőjegy a kulturális helyre, továbbmegyek.

Irány a Szajna, lakáshirdetéseket böngészek már megint, nem tudok erről a szenvedélyemről letenni, valahol mélyen bennem van, hogyha máshol kell élnem, nem a hazámban, akkor hol tudom megvetni a lábam. Mindig átszámolom az otthoni lakásom árát a más országban lévőre. Szomorúan látom, hogy a szimbolikus városba csak szimbolikusan költözhetne magyar, valóságosan nem. A legszebb budai lakásokból legfeljebb egy húsz négyzetméteres garzont lehetne venni.

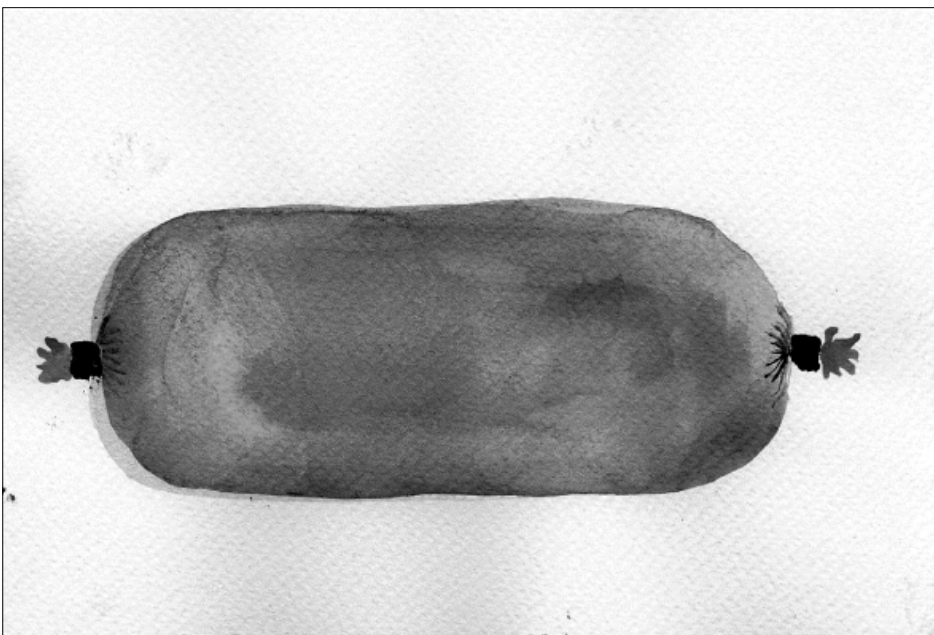
A franciák kávézóba és parkokba járnak, nem mennek a Louvre-ba, oda a turisták járnak. Kötelező program. Amikor Léger néhány barátjával elérte, hogy a múzeum legyen bizonyos napokon este is nyitva, hogy a dolgozó nép is megnézhesse a remekműveket, a párizsiak ugyanazt csinálták, mint most a japán turisták, özönlöttek megnézni a Mona Lisát. Csak a közhely tudja lázba hozni a tömegeket. Az általános választójoggal ez is együtt jár, a politikai irányzatok a végletekig lebutított szlogenekkel tudnak csak operálni, a szofisztikált gondolkodás vesztesre van ítélve. Egyszerű a konzervatív mozgalmaknak, hisz csak annyit kell mondani, hogy dögöljenek meg az idegenek, s már meg is találják a szavazókat.

A Louvre az internacionális turisztika szimbóluma, a turisztikai iparág múzeum-ágazatának a zászlóshajója. Hosszan épült, királyok sora potyogtatott ide épületet, végül a Napkirály vágyott a korábbi helyére mindent felülmúló palotát, de Versailles jobban bejött, s félbemaradt az építkezés. Művészek és csavargók költöztek a félkész épületbe, amikor végül I. Napóleon kiúzta a kéretlen lakókat, fejlesztette a múzeum anyagát, ami már a forradalom óta közgyűjteményként működött, majd III. Napóleon befejezte az építkezést, legalábbis azt hiszi, hogy befejezte, mert a kommun idején a császári lakosztályt a kommunárok felgyújtják, így alakul ki a végső forma. Csúnya és toladó épület, belül ijesztő csarnokokkal, olyan, **mint egy festményekre szakosodott raktár-áruháza**. Őrült tolongás, a bejutás minden szervezettség ellenére hosszadalmas. Végre bent, egy

múzeum-térképpel, amiről órák után sem derül ki, hogy miképpen viszonyul a valósághoz. Gigantikus méretek, megveszekedett tolongás, az ember az áradatban mindig elveszti a fonalat, legalábbis azt hiszi, holott egy fonál mindig van, azt a célt követi mindenki, az van kiírva. Akarod, vagy nem, de önkéntelenül is a Mona Lisa előtt kötsz ki, bár nem tudod, hogy az a kép van, mert nem látod a tömegetől. Közhely, de így van, japán turisták özöne, és itt-ott kínai csoportok, állítólag ez a legnagyobb üzlet most a turisztikában, a kínaiak végelethatalmas sokaságát kiugrasztani Kínából. Az európai arc egyértelmű kisebbségben. Mindent fényképeznek, mert persze fogalmuk sincsen, hogy minek mi az értéke, szobor, szobor, kép, kép. Nem tudnak különbséget tenni, esztétikai olvasatuk ezen a téren nincs.

A Mona Lisa előtt hatalmas tömeg, a keleti-ek alacsony termetűek, a fejük fölé emelik a gépet, hogy legalább az objektív lássa a képet, s aztán ott-hon ők is megnézhessek. Alig telik el fél óra, már hullafáradt vagyok, ráadásul nem tudom, hogy épp hol vagyok, s hogy onnan hány perc a kijutás, ha menekülnöm kell. Undorító képek közé keveredek. Főleg olyanok vannak. A megrendelők rossz ízlése legyártatta a rossz ízlésű festményeket. Az arisztokrácia rémes ízlése a mai napig fertőzi a világot. Rubens, Fragonard, Poussin, és névtelen giccsestők sokasága, ha még egy elemkerül, gondoltam, lehányom a Louvre követét. Milyen európai tradícióról is papolunk állandóan? A toladó semmiről és ürességről? Aztán a tolongás során eltelik az idő, kiterelnek a teremőrök, nagyon be van gyakorolva, hat óra nullanullakor, pontban kiürülnek a termek, mehetünk a La Défense negyedbe például, hogy az archív után a modern semmit is átvizslássuk. Az építészet ürességét, ami mintha csak az aktuális technikai fejlődés szerint és miatt változna, mintha nem volna benne semmi kreatív erő. Ez így nem művészet, mégcsak nem is építészet, csak egy jól-rosszul összetákolt lakhely vagy munkakarantén. Muzulmánok jönnek-mennek a kikövezett, szédítő házakkal körbevett tereken. Ők népesítik be a finnyás franciák számára nem megfelelő életteret.

Gögösek-e még a franciák, kérdezi valaki sms-ben. Nem tudom, velem általában kedvesek voltak, na jó, nem mindenki, de hát hol kedves mindenki. Igazából csak egy magyar férfi szolt nekem, mert persze nem tudta, hogy értem. Mi a faszt áll már annyit a térkép előtt, mondta a feleségének a Per Lachaise temetőben, amikor van neki saját térképe is. Arrébb álltam, le akarta fényképezni. Amúgy alig hallani magyar hangot, egy apa volt a Louvre-ban, aki az öt éves gyerekének Raffaello jelentőségét szerette volna elmagyarázni. A gyerek megrémülve állt, már órák óta lábak sűrű szövődékébe van zárva. Gögösek? Nem tudom. Egyáltalán azt sem tudom elképzelni, milyen lehet egy olyan nemzet tagjának lenni, amely nemzet alkotói nem csak a saját, de **a világ kultúráját is meghatározták**. Milyen lehet úgy élni, hogy amit én alapnak tekintek, azt a világon mindenki alapnak tekinti. Hogy tele van minden temetőjük világhírű franciákkal, vagy világhírű külföldiekkel, ha valakinek Molière neve már nem mond semmit, ott van még Jim Morrison. Milyen lehet átélni, hogy évszázadok óta a fél világot ide eszi a fene, hogy

a francia gloire-tól elájuljon. Hogyan kell egy ilyen nemzetnek viselkednie. Tulajdonképpen, ha jól belegondolok, ahhoz képest nem is gögösek és önteltek. Egy magyar már a gyufa feltalálásától vagy a Bólyai-geometriától azt hiszi, nálunk egy főre két zseni esik, s olyan kulturális fölényrel közlekedik a világban, hogy a legjobb szándékú szlováknál is kiveri a biztosítékot. Hogy milyenek a franciák, tulajdonképpen nem tudom. Francia nyáron alig van Párizsban, kimenekülnek, hogy átadják a helyüket a turistaözönnök. Nem tudom, hogy gögösek-e, vagy hogy például a francia férfiak, rohadt nagy parasztok, leftymálnak mindent, ami nem francia, vagy hogy a francia nők annyira feministák, hogy a szennyes tányért inkább kidobják a kukába, csak ne kelljen mosogatni. Az tény, hogy mikor egyik barátomnak, aki Párizsban végezte az egyetemet, elmondtam, hogy francia barátom van, csak annyit mondott: menekülj! Nem indokolta, hogy miért, de tény, hogy igaza volt. Egy másik barátom egy híres kiadónál dolgozott egy ideig, azt mesélte, hogy nem gondolta volna, hogy már délben be kell nyomni. Ez az ebédhez borozás neki újdonság volt, de végül alkalmazkodott a helyi szokásokhoz. Amúgy **a franciák étkezéséről szőtt legendák** hamar köddé válnak. A vendéglők többségében szűkös a kínálat, s kicsit messziről nézve olyan, mintha minden ugyanolyan lenne: felvagdalt salátaleveleken egy nagyobb darab hús valami szósszal meglöttyintve. Vagy ugyanez hideg felvágottakkal. Egy biztos, bármilyenek is a franciák, nem kapkodják el az életet, pizkosul tudnak pihenni, s némi hányavettség mindig van a működésükben (kivétel a ruházkodás, ha abban valami hányaveti, az már előre ki lett találva). **Tudnak élni**, ahogy szokás mondani, s mintha tudnák, hogy az életnek mindig jelenideje van, s az a jelen nem arról szól, hogy egy várható jobb jövőre készülünk fel. Az a jelenidő az aktuális életünk, s ha azt elszalasztjuk, az életünket szalasztjuk el.

A turisták nem tudnak élni, mert ők folyamatosan befogadni akarnak, akkor is, amikor a fáradtságtól már nem tudnak befogadni semmit. Mint a vágóhídi marhák, caplatnak kimerülten, vörös fejjel, zihálva egyik helyről a másikra. Adott idejük van, s ez alatt az adott idő alatt be kell járni az úttervet. Előzőnlenek minden helyet. A különleges és ritkán látogatott helyszínek is bekerülnek az útkönyvekbe, s lesz belőlük turisztikai közhely. Mindenki fényképez, minden mozzanatot meg akar örökíteni, s nem veszi észre, hogy az esztelen kópiakészítéssel tulajdonképpen devalválódnak a képek, elvesztik valóságerejüket. Mit ér, amiből milliónyi van. A valóságot szeretnék megduplázni, de míg a duplázással bajlódunk, elvész a tényleges valóság. A közösségi oldalakra felkerülnek a helyszínek, jelentősnek érezzük magunkat, holott épp olyanok vagyunk, mint bárki más a hálón. Nevetséges pózokban boldogságot mímelő emberek. Mindenki pózol, felveszi a szükséges mosolyt, beáll az általa tréfásnak tartott pozícióba. Hihetetlen, hogy mennyire természetesen tudnak természetellenesen viselkedni. Kell a hatásos fotó, mert nem lenne jó, ha a barátok és ismerősök azt látnák, hogy ez az utazás mégsem volt fenéig tejföl.

Vajon tudott volna-e Van Gogh másképp is festeni, kérdezi tőlem valaki a D'Orsay-ban, ebben

a pályaudvarból nagy igyekezettel, de nem túl sikeresen kialakított múzeumi térben, ahol az impreszionisták vizuális közhelyein átizzanak a holland mester képei. Mért, kellett volna, kérdeztem vissza. Nem, nem csakhát... Persze, nem volt a technikai tudásnak úgy a birtokában, mint egy Tiziano, de pontosan tudta, hogy ezzel a technikával miképpen lehet a világot megmutatni. A dilettantizmus nem a technikai tudás hiánya, hanem a félreértése. Minden alkotónak vannak hiányosságai, sokszor épp a túlzott perfektség a hiányosság, ám ezekkel a hiányosságokkal megküzdve jut el olyan dolgok felé, amelyek unikális újításai lesznek a művészetnek.

Most mi az új a művészetben? Mindenütt **járom a kortárs kiállításokat**. Az utóbbi években épp a koncept a menő, immáron másodszor az életben, pedig már először is sok volt. A koncept előtt a monokróm (egyszínű, az egyszerűség kedvéért) diadalmaskodott. **Mintha a közélethez való hozzászólás, a véleményezés és az átszellemült esztétizálás rotációja rajzolná ki a modern művészet történetét**. Talán a koncept kicsit jobb, mint az egyszínű képek, amelyekben a letisztult, teljesen unalmas vizualitáson kívül legfeljebb egy közhelyes bölcseleti gondolat bújjik meg. Emlékszem egy festőre, aki elmesélte, hogy azért fest spenótzöld képeket, s azért teszi a vakkeretet ferdén be a keretbe, hogy a köztességet, az emberi élet köztes létét ragadja meg. Mosolyogni is lehetett volna ezen a Tibeti halottaskönyvből zanzásított gondolon, de inkább volt megrendítő, hogy képes hinni benne, s hogy ez a festő, aki köztudottan az egyik legképzettebb volt technikailag, már nulla éves korában tudott modelltől felismerhetően rajzolni, később festeni, hogy ez a festő képes ezt a tudást sutbadobni a spenótzöld képekért. A koncept ennél jobb, bár általában csúnyák a művek, ami mégiscsak rossz egy vizuális alkotásnál, de ha elég okos és ötletes az alkotó, van min gondolkodni. Igaz, az egyes ember, akik alaptól mindannyian vagyunk, törekény élete szinte sehol nem jelenik meg. **Csak gigantikus méretű közéleti gondolatok vannak: gender-problémák, rasszok harca, világhátrahagyások, meleg-ügyek, nacionalizmusok**. Amúgy egy mai kiállítás inkább hasonlít egy hatalmas játéktérre, ahol kisebb-nagyobb képernyőkön és kivetítőkön egyre hosszabb videóinstallációk futnak. Azt nézhetjük hosszasan várva, hogy az unalmas percek után mi lesz, ha egyáltalán lesz, a slusszpoén. Rohangálunk ide-oda, ha valahonnét fura zaj jön, máris odakapattunk, hátha ott van a nagy durranás, mármint nem csak ténylegesen, hanem átvitt értelemben is, de mire odaérünk, már vége az egésznek, s nincs türelmünk megvárni az újabb adást. És a képernyők tovább villognak, záróráig tart a műsor. **Ki tudja, mi a művészet és mért pont ez**, amikor az utcán látom a halálra ájult embert mellette szétromcsolt ruhák és borosüveg. Az műalkotás? Ha ki tudok vágni a valóságból kockákat, a koncept az utcán folytatódik. A múzeum falai csak a hivatalosságot határolják be, de valójában a benti és a kinti világ között már nincs határ.

Kószálok, elhagyom a Pompidou központot, aztán a Marais negyedet, homoszexuális párok mindenfelé, agitáló haszid zsidók, are you Jewish,

kérdezik, mért most lehetnék, kérdezek vissza. **Át-érek a feketék lakta részbe, aztán az arabokhoz**. Itt nincsenek turisták, a népsűrűséget a bevándorlók adják. Bemegyek valahová, olcsó a kávé. Félek. Egyedül vagyok európai arc. **Bár ők miért is ne volnának európaiak? Itt élnek évtizedek óta**, a többség már itt született. Aktuálisan megint palesztin-izraeli konfliktus. Mindig olyankor jövök Párizsba, vagy állandóan van? Most kiéleződött, a muzulmánok fel vannak pörögve, megint tüntetések, megint veszélyérzet, állítólag ez már a baloldalnak is sok. A fiatal arabok hátat fordítottak a szolgálalkúságnak, már nem hálásak, mint voltak a szüleik, nagyszüleik, hogy valami kis juttatásért kiganézhatják a franciáknak a házakat, a várost. A második-harmadik nemzedék köp az apák hitvallására és hálájára. Nem akarnak másodrendű állampolgárok lenni. Kábítószerral seftelnek, és egy nap alatt többet keresnek, mint az apuka keresett egy hónap alatt egy takarítótársulatnál. Elsődlegesen akarnak lenni, s ezt nem rejtik véka alá. És a népesedés nekik dolgozik. **Városok a városban ezek a szubkulturális közösségek**. A napi életvezetési, kereskedési, adózási, higiéniai szokások eltérnek az egyelőre többségi társadalom szokásaitól. Nem alvilág, csak egy másik világ. Állítólag a városvezetés lepacsizik a helyi vezérekkel, s így tudja biztosítani a rendet, hogy ezek az átláthatatlan viszonyok között élő kisközösségek ne küldjenek terrorista rohamosztagokat a belvárosba.

Aki itt körbenéz, nem csodálkozik, hogy a franciákat egyáltalán nem érdekli Közép-Európa, és nem tesznek különbséget, hogy például főleg magyarok. Nem, a románok végképp nem érdeklik őket, magyarnak sem túl jó itt lenni, de románok katasztrófa, s ezen a klasszikus francia-román románc sem változtat, Ionesco és Cioran sem, Brancusi sem. **A franciáknak épp elég a maguk baja**. Persze sokszor másodlagos problémák mentén feszül egymásnak a jobb és a baloldal, mint például a meglegházasság. Éles viták, tüntetések, holott mindez csak fedősztori. A valódi gondok, hogy például **gőzük sincs, hogyan kezeljék a bevándorlók problémáját**, az egyre népesebb keleti és afrikai csoportokat, gőzük sincs, **hogyan tudnák kiugratni a kátyúból a gazdaságot**, s legalább lassú tempóval, de **utána-evickélni** az Európát teljességgel leuraló **németeknek**. Válság van, mint tudjuk meg a sajtóból a barátainktól, bár ebből a szegény országból érkező valójában semmit sem lát. A kávézók tömve, a szórakozóhelyek tömve. Hogy ki hol csökkentette a kiadását, a külső szemlélő nem érzékeli. A szimbolikus város lakói a látványos városhoz mérten élnek. S aki ebből a keleti fertályból ácsingózik erre a szimbolikus helyre, mond olyat, mond olyat, megpróbálja lenézni a franciákat, hogy milyen pökhendi banda, de valójában csorog a nyála, s tudja, ha ideköltözne, csak a lepattant bevándorló körletekben találna lakhelyre, ahol még azok is kinéznek, akik valójában nyomorultabbak, mint ő. Úgyhogy nem költözik. Párizs marad egy szimbolikus hely, ahová legendákat követve ér az ember, ahol az utcákon caplató turista egy kis időre el tudja hinni, hogy részévé vált ennek a legendának, hogy visszatérve egy életen át cipelhesen magában legalább tíz deka párizsit.